

Penitenciárna starostlivosť a sociálna práca

Anotácia: Pôvod a dejiny väzenia siahajú hlboko do histórie. Uloženie trestu je jeden z najzávažnejších zásahov do osobnosti človeka. Penitenciárna starostlivosť sa snaží pripraviť odsúdeného na život na slobode, na zaradenie sa do bežného života tak, aby sa minimalizoval negatívny vplyv výkonu trestu. Dôležitou súčasťou penitenciárnej starostlivosti je sociálna práca a úloha sociálneho pracovníka v práci s trestanými osobami. Príspevok sa zaoberá penitenciárnou starostlivosťou v sociálnom systéme Slovenskej republiky. Identifikuje pomáhajúcu profesiu sociálneho kurátora – sociálneho pracovníka a ponúka prehľad kľúčových kompetencií, ktorými sociálny pracovník pri svojej práci disponuje.

Kľúčové slová: penitenciárna starostlivosť, penitenciárne zaobchádzanie, intervencia.

Úvod

Problematika penitenciárnej starostlivosti je úzko spätá s osobami a prostredím, kde je obmedzená sloboda klientov. Klienti prichádzajú z prostredia spoločnosti do prostredia, kde si odpykávajú trest, a následne sa vracajú späť do spoločnosti, ktorá požaduje pozitívnu zmenu ich správania, prispôbenie sa požiadavkám spoločnosti. Samotný príchod do výkonu väzby/výkonu trestu odňatia slobody prináša pre jedinca, ale aj jeho najbližších zásadný zásah do štruktúry života. Nové pomery, strach z neznáma a chýry o živote za mrežami pôsobia na niektorých z nich depresívne, u mnohých nastávajú problémy s adaptáciou, napr. na uzavreté prostredie, obmedzený pohyb, systematickú kontrolu, na správanie a skladbu ostatných obvinených/odsúdených, s ktorými sú v neustálom kontakte, či už v cele, oddiele, alebo v rámci ústavu. Za bránami väznic je jedinec nútený začať rešpektovať spoločnosťou uznané pravidlá, ktoré v civilnom živote bežne ignoroval a nezaujímali ho.

Príspevok je venovaný penitenciárnej starostlivosti o osoby vo výkone trestu odňatia slobody prioritne z pohľadu sociálnej práce, ktorú vykonávajú sociálni pracovníci v zariadeniach na výkon trestu odňatia slobody, ako aj sociálni kurátori úradov práce, sociálnych vecí a rodiny.

Penitenciárne zaobchádzanie

Výskyt nových druhov trestnej činnosti a patologického správania musí mať adekvátny odraz v resocializačných postupoch zaobchádzania s uväznenými. Na druhej strane je tu záujem zo strany štátu, aby nedochádzalo k degradácii hodnôt, intelektu a preberaniu patologického spôsobu správania u jedincov, ktorí sú vo väzniciach za menej závažné, resp. nedbalostné trestné činy. Na samotnej resocializácii, regulovaní a minimalizácii negatívnych javov za bránami väzenských zariadení pracujú tímy profesionálov.

Súčasnú definovanie penitenciárnej starostlivosti je legislatívny pojem, nachádza sa v platnom znení zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov,¹ ktorý upravuje aj ďalšie podmienky samotného výkonu trestu odňatia slobody a zaobchádzania s odsúdenými. Je teda úzko spojené alebo neoddeliteľne zviazané s penitentom, osobou, ktorá vykonáva určitú nápravu svojho správania.

Neodmysliteľnou súčasťou života za mrežami je režim (ústavný poriadok), s ktorým sa v záujme nerušeného priebehu života v ústave musia čo najskôr po nástupe trestu oboznámiť a riadiť sa ním. Vo výkone trestu odňatia slobody (ďalej len „VTOS“) sa vytvárajú pre odsúdených materiálne, kultúrne a sociálne podmienky života, adekvátne možnostiam

---

¹ Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov, čl. I., § 16.

Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „ZVJS“) tak, aby sa aktivovali pozitívne osobnostné rezervy a znížil škodlivý vplyv výkonu trestu. Pri penitenciárnom zaobchádzaní platí zásada, že každý odsúdený má právo na poskytovanie sociálnej, pedagogickej a psychologickej starostlivosti, pritom berieme do úvahy jeho požiadavky v súlade s osobitnými resocializačnými potrebami. Podmienky zaobchádzania tvoria určitý systémový prístup k samotnej výchove, ale aj komplex postupov, pričom sa stanovujú individuálne, aby sa dosiahla úspešná resocializácia odsúdeného po prepustení na slobodu.²

„Ciele zaobchádzania s odsúdenými vychádzajú z odporúčaní, ktoré sú zakotvené v Minimálnych štandardných pravidlách zaobchádzania s väznenými osobami, ako aj z Európskych väzenských pravidiel“.³ Obsahujú program zaobchádzania, ako je vzdelávanie, voľnočasové aktivity odsúdených, zaraďovanie do práce, vzťahy s vonkajším prostredím a iné metódy a postupy práce, pričom sa prihliada na výsledky vyšetrení, odporúčania psychológa, dĺžku trestu a pod.⁴

Obsah, ciele ale aj metódy penitenciárneho zaobchádzania majú konkrétny charakter a určité zásady. Patria sem:

- podstata zákonnosti, ktorá je závislá od prísneho dodržiavania právnych noriem a zachovávanie zákonnosti;
- zásada humanity znamená, že je dôležité, aby personál dodržiaval ľudské a občianske práva postavené na zásade úcty človeka k človeku, personálny postoj je dôležitý, aby boli dodržané pedagogické prístupy bez emocionálnych reakcií;
- zásada dôslednosti môže byť zabezpečená vysokou profesionalitou;
- zásada sústavnosti má svoje zákonitosti a nemôže sa uplatňovať náhodne, preto na túto úlohu musí byť dobre pripravený personál;
- zásada participácie je dôležitá v rámci resocializačného a reedukačného programu.⁵

Aby boli tieto zásady dodržané a práva odsúdeného naplnené, v ústave na výkon trestu odňatia slobody pracuje odborný kolektív, ktorý participuje na penitenciárnej starostlivosti. Členovia kolektívu úzko spolupracujú, sú v každodennom kontakte s odsúdenými a svojou prácou sa najviac podieľajú na jeho resocializácii. Hlavnými a rozhodujúcimi zamestnancami – členmi väzenského personálu sú: referent režimu, pedagóg, psychológ, sociálny pracovník.

„Zaobchádzanie s odsúdenými je v zmysle § 11 zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody súhrn aktivít, ktorých účelom je diferencovaným spôsobom zabezpečiť výkon práv a povinností, podporovať a rozvíjať zmysel pre zodpovednosť, dodržiavanie zákonov a spoločenských noriem, pozitívne osobnostné vlastnosti, úctu k iným, sebaúctu a pozitívny vzťah k rodine. Pri zaobchádzaní s odsúdenými sa dbá na obmedzovanie nepriaznivých vplyvov väzenského prostredia.“⁶ Na splnenie účelu zaobchádzania zostaví väzenský pedagóg program zaobchádzania⁷ pre jednotlivých odsúdených. Pri jeho napĺňaní sa

² MÁTEL, A., JANECHOVÁ, L., ROMAN, L. *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2011. s. 288 – 289.

³ FÁBRY, A. *Väzenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čenek, s. r. o., 2012. s. 131.

⁴ FÁBRY, A. *Väzenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čenek, s. r. o., 2012. s. 130.

⁵ STRAKA, S. *Penitenciárna sociálna práca s odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody*. Zborník z vedeckej konferencie. „Nové prístupy k riešeniu penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti. Teologická fakulta KU v Ružomberku. Prešov: Vydavateľstvo Michal Vaško, 2011. s. 84 – 85.

⁶ Zavedenie termínu zaobchádzanie malo svoj vývin. Objavuje sa s nástupom metód pedagogiky a psychológie, ktoré sa začali uplatňovať vo výkone trestu začiatkom 70-tych rokov minulého storočia. Jeho zaradenie do penologickej praxe ovplyvnili aj nové pohľady a prístupy k termínom výchova, prevýchova a náprava. Odbor výkonu väzby a výkonu trestu GR ZVJS. Ešte raz o zaobchádzaní. In *Zvesti ZVJS*. roč. XXXIII, 1/2001. s. 13 – 14.

⁷ Program zaobchádzania je podľa zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody súhrn aktivít zameraných na rozvoj osobnosti odsúdeného, jeho primerané správanie a hodnotovú orientáciu v súlade s právami a povinnosťami ustanovenými v tomto zákone a v iných všeobecne záväzných právnych predpisoch. Program zaobchádzania ustanovuje cieľavedomé, komplexné a štruktúrované pôsobenie na odsúdeného podľa

využívajú viaceré prostriedky zaobchádzania, ktorými sú metódy a formy sociálnej práce, ústavný poriadok, formy a metódy pedagogického a psychologického pôsobenia, disciplinárna právomoc, zaraďovanie do práce, vzdelávanie a kultúrno-osvetová činnosť. Program zaobchádzania je rozdelený na pracovné, záujmové, vzdelávacie, špeciálne a výchovné aktivity.

Rozlišujeme individuálne a skupinové formy penitenciárneho zaobchádzania. Individuálne formy zaobchádzania tvoria systémový prístup k výchove a tiež komplex postupov, ktoré sa individuálne stanovujú s cieľom dosiahnuť úspešnú resocializáciu odsúdeného po prepustení na slobodu. Zaraďujeme k nim: penitenciárnu diagnostiku, intervenciu, poradenstvo, iné postupy a metódy zaobchádzania. Podľa rozkazu GR ZVJS č. 86 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými⁸ „cieľom individuálnych foriem zaobchádzania je formovanie pozitívnych vôľových vlastností a schopností odsúdeného tak, aby po prepustení z výkonu trestu dodržiaval všeobecne záväzné právne predpisy a zásady spoločenskej morálky. Individuálne formy zaobchádzania podporujú aj sebaúctu odsúdeného, úctu k iným a rozvíjajú zmysel pre zodpovednosť za jeho správanie.“

Základnými skupinovými formami zaobchádzania sú: komunita, sociálno-výcvikové skupiny, iné metódy a postupy zaobchádzania.⁹ Rozkaz GR ZVJS č. 86 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými v § 5 ods. 1. bližšie definuje skupinové formy zaobchádzania ako stretnutia odsúdených organizované s cieľom dosiahnuť ich aktívnu účasť v procese zaobchádzania, pozitívneho sociálneho učenia a správania, riešenia emocionálnych a sociálnych konfliktov, rozvoja pozitívnych vlastností a medziľudských vzťahov.

Penitenciárna sociálna práca

Samotný príchod do výkonu väzby/trestu prináša pre jedinca, ale aj jeho najbližších zásadný zásah do štruktúry ich života. Do výkonu väzby a výkonu trestu prichádzajú obvinení/odsúdení z rôzneho sociálneho prostredia, sociálnej pozície, zastávali určitý status, rolu vo svojom rodinnom či pracovnom prostredí, komunite, spoločnosti. Samostatnou kategóriou sú ženy, mladiství, starí, invalidní a chorí klienti. Prichádzajú do prostredia, ktoré najmä prvotrestaným prináša obavy z odlúčenia od rodiny, priateľov a známych. Nové pomery, strach z neznáma a chýry o živote za mrežami pôsobia na niektorých z nich depresívne. U mnohých nastávajú problémy s adaptáciou, napr. na uzavreté prostredie, obmedzený pohyb, systematickú kontrolu, na správanie a skladbu ostatných obvinených/odsúdených, s ktorými sú v neustálom kontakte, či už v cele, oddiele alebo v rámci ústavu.

Pohľad na sociálneho pracovníka v penitenciárnych podmienkach prináša M. Justová, ktorá v tejto súvislosti uvádza, že „sociálny pracovník je každý, kto prichádza do výkonu trestu s cieľom pomáhať odsúdeným ľuďom. Pre nich je sociálny pracovník sám osebe „najväčším darom.“¹⁰

Vo vedách patrí sociálna práca s trestanými osobami do vednej oblasti sociálnej práce. Podľa miesta výkonu práce môžeme rozdeliť sociálnu prácu s trestanými osobami na dve podskupiny: sociálna práca vo výkone trestu odňatia slobody – teda penitenciárna sociálna práca a sociálna práca po výkone trestu odňatia slobody – postpenitenciárna sociálna práca.

---

jeho osobnostných vlastností, odborných vedomostí a stupňa vzdelania v súlade s účelom výkonu trestu. Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody. In Zbierka zákonov č. 191 z roku 2005, § 15 ods. 2, 3, 4.

⁸ Rozkaz GR ZVJS č. 86 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými. In ZR GR ZVJS z 01. 01. 2010, § 4 ods. 1.

⁹ Rozkaz č. 86/2009 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými, § 5.

¹⁰ JUSTOVÁ, M. *Cisár je nahý*. Bratislava: Vydavateľstvo Oto Németh, 2005. s. 25.

V sociálnej práci rozlišujeme medzi prácou s odsúdenými a prácou s obvinenými. Na obvinených sa viaže prezumpcia neviny, teda môžu byť hocikedy prepustení na slobodu, to znamená, že táto práca je obmedzená a sústreďuje sa na riešenie ich súčasných sociálnych problémov. Pri práci sociálneho pracovníka s odsúdenými ide o plánovanú a dlhodobú prípravu na prepustenie na slobodu a o začlenenie odsúdeného do spoločnosti. Využívajú sa tu metódy sociálnej pedagogiky, sociálno-výcvikové tréningy, nácvik sociálnych zručností. Práca s odsúdenými je systematickejšia a komplexná.¹¹ Sociálna práca s odsúdenými sa vykonáva v oddeleniach výkonu väzby a výkonu trestu, oddeleniach výkonu trestu a otvorených oddeleniach v ústavoch na výkon väzby, v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody a Nemocnici pre obvinených a odsúdených a v ÚVTOS v Trenčíne. Sociálna práca s odsúdenými a obvinenými počas výkonu trestu odňatia slobody sa vykonáva od ich obvinenia až po koniec VTOS a s cieľom zmierniť, resp. odstrániť sociálne problémy a tiež pripravuje odsúdených na riadny život po VTOS.

Uväznená osoba prichádza do kontaktu so sociálnym pracovníkom vo veľmi krátkom čase po jej uväznení. Prostredníctvom vstupného individuálneho pohovoru si sociálny pracovník vytvára obraz o sociálnej situácii uväzneného pred dodaním do výkonu väzby alebo výkonu trestu, resp. pred nástupom do výkonu trestu.¹² Sociálny pracovník na základe konzultácie s odborným personálom zvažuje možnosti riešenia problému, pričom berie do úvahy schopnosti, ambície odsúdeného, účasť iných organizácií ochotných participovať na riešení problému počas výkonu trestu a taktiež po prepustení na slobodu.¹³

Stratégie sociálnej práce vo výkone trestu odňatia slobody

Realizácia sociálnej práce vo VTOS je určená koncepciou štátnej sociálnej politiky, internými a osobitnými predpismi, teoretickými znalosťami a poslaním inštitúcie, v ktorej sa sociálna práca bude uskutočňovať. V sociálnej práci vo väzenstve vychádzame z týchto základných zásad:¹⁴

1. Výkon trestu znamená pre odsúdených životný zlom. K negatívnym následkom uväznenia patrí najčastejšie rozpad rodinných a partnerských vzťahov, oslabenie ostatných významných sociálnych väzieb, zníženie životnej úrovne, redukcia aktivít a s tým spätá frustrácia či stres.
2. Sociálna práca sa vykonáva v izolácii odsúdených od spoločnosti.
3. Následkom dlhodobého pobytu vo výkone trestu stráca odsúdený kontakt s vonkajším svetom, čo spôsobuje problémy v oblasti sociálneho prispôsobovania sa po prepustení na slobodu.
4. Absentujú celospoločenské programy a koncepcie kontinuálnej penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti.

Základom úspechu sociálnych pracovníkov vo VTOS je okrem využívania svojich zručností a postojov aj dodržiavanie určitých etických princípov. Základné etické princípy v penitenciárnej sociálnej práci vychádzajú z humanitných a náboženských ideálov, ktoré sa využívajú pri riešení potrieb odsúdených a rozvíjaní ich potenciálu. Sociálny pracovník

¹¹ Porov. Príloha č. 1 k RGR č. 60 /2008 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej strážne – ZÁSADY sociálnej práce s obvinenými a odsúdenými v podmienkach penitenciárneho zaobchádzania.

¹² U odsúdeného so sociálnymi problémami sociálny pracovník dokumentuje všetky údaje dôležité pre riešenie problému odsúdeného v osobnej karte odsúdeného (ktorá je vedená v elektronickej forme v aplikácii VVVT v časti o sociálnej situácii). Rozkaz GR ZVJS č. 60 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej strážne. In ZR GR ZVJS z 01. 01. 2009, § 6 ods. 2.

¹³ MÁTEL, A., JANECHOVÁ, L., ROMAN, L. *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2011.

¹⁴ MÁTEL, A., JANECHOVÁ, L., ROMAN, L. *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2011.

pri práci s väznenými osobami musí vychádzať z etických princípov, ktoré podrobne približuje príloha č. 1 k RGR č. 60 /2008 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej strážne – zásady sociálnej práce s obvinenými a odsúdenými v podmienkach penitenciárneho zaobchádzania. „Cieľom sociálnej práce pri zaobchádzaní s odsúdeným je zmiernenie sociálnych problémov alebo odstránenie možných príčin ich vzniku a príprava odsúdeného na prepustenie z výkonu trestu.“¹⁵ Podobne charakterizuje úlohu sociálnej práce v rámci penitenciárnej starostlivosti aj M. Jůzl, podľa ktorého je sociálna práca zameraná „predovšetkým na plynulý prechod odsúdených do riadneho občianskeho života.“¹⁶

V sociálnej práci vo VTOS sa uplatňujú rôzne stratégie a prístupy. Ich účinok spočíva v tom, že sa denno-denne opakujú a majú silnú zážitkovú formu. Pozitívne účinky stratégií a prístupov k výchove odsúdených spočívajú v schopnosti pomôcť odsúdenému zmysluplne vyplniť čas vo výkone trestu odňatia slobody. Je totiž nereálne, aby jedinec po odpykaní trestu bol motivovaný a schopný vyplniť čas na slobode zmysluplne. Medzi základné stratégie v práci s väzňami patrí: vzdelávanie a príprava na zamestnanie po skončení výkonu trestu odňatia slobody, ponuka práce, ponuka voľnočasových aktivít, formovanie osobnosti duchovnou službou.

Najúčinnejším prostriedkom výchovy je vzdelávanie. Tento proces spôsobuje zmenu schopnosti človeka rozhodovať a konať, pomáha odsúdenému využiť nové možnosti uplatnenia sa v živote. Podstatou stratégií nie je iba zameranie na vnútornú formáciu človeka, ale odsúdený by mal dostať ponuku aj zmysluplnej manuálnej činnosti, aby si udržal alebo osvojil pracovné návyky. Práca pomáha tvoriť u odsúdených pocit užitočnosti, je dôležité podporovať ich tvorivosť, jedinečnosť a individualitu. V súčasnosti je stav vo väznicach charakteristický nízkou zamestnanosťou, veľká časť odsúdených trávi svoj čas nečinne v celách.

Dôležitou využívanou stratégiou je duchovná služba, ktorá je v súčasnosti organizovaná jednotlivými uznanými cirkevnými spoločenstvami. Duchovné aktivity v podmienkach slovenského väzenstva najčastejšie realizuje katolícka cirkev, ktorá je organizovaná Ordinariátom ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR.¹⁷

Vo všetkých ústavoch prebiehajú aktivity s odsúdenými v súlade s požiadavkami stanovenými v zákone a sú zamerané na rozvoj osobnosti odsúdených, ich správanie a hodnotovej orientácie v súlade s právami a povinnosťami, vychádzajú z finančných možností ústavov pod vedením príslušných pedagógov a sociálnych pracovníkov.¹⁸

Intervencia sociálneho pracovníka vo výkone trestu odňatia slobody

Pri realizácii sociálnej práce s odsúdenými sa sociálny pracovník riadi metodikou, ktorá umožňuje flexibilný a reálny postup riešenia problému. Pri aplikácii postupov sociálny pracovník berie do úvahy zvláštnosti jednotlivých kategórií klientov (ženy, muži, mladiství),

¹⁵ Vyhláška MS SR č. 368/2008, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody, § 27.

¹⁶ JŮZL, M. Penitenciárni pedagogika jako sjednocující platforma pedagogiky sociální a speciální. In BAKOŠOVÁ, Z., JAROSZ, E. (eds.). *Sociální pedagogika ve střední Evropě, současný stav a perspektivy*. Brno: IMS, 2009. s. 299.

¹⁷ V slovenských väznicach sa duchovná služba poskytuje najmä vykonávaním bohoslužieb pre záujemcov z radov odsúdených, osobnými rozhovormi, pastoračnými návštevami odsúdených, svedou, vysluhovaním sviatostí, vedením študijných skupín na výklad náboženskej literatúry, zabezpečovaním náboženskej literatúry, vykonávaním prednášok a prezentácií najmä s etickou tematikou, organizovaním náboženských koncertov, uskutočňovaním odborných seminárov a špecializovanej prípravy personálu na zaobchádzanie s odsúdenými. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 664/2005 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení zákona č. 475/2005 Z. z., § 67 – 69.

¹⁸ Porov. zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších zmien a ostatných všeobecne platných interných predpisov o výkone trestu odňatia slobody, § 32.

ako aj iné podmienky a možnosti ústavov vyplývajúce z ich profilácie, stupňa strázenia a udržiavania podmienok bezpečnosti.

Pri každej práci je dôležitá aj administratívna činnosť, ktorú musí pracovník vykonávať. Táto činnosť v sebe zahŕňa evidenciu a triedenie informácií, záznamov potrebných ako podklad na riadenie a výkon činnosti.

Vo VTOS vykonáva sociálny pracovník administratívu, v ktorej je povinný viesť osobnú kartu odsúdeného, knihu návštev, informácie o významných prejavoch a zmenách správania odsúdených, evidenciu o účasti odsúdených na skupinovej forme sociálnej práce, dokumentáciu o sociálnej práci s odsúdenými, dokumentáciu o korešpondencii s inštitúciami a úradmi.¹⁹ Sociálny pracovník vykonáva sociálnu prácu s obvinenými a odsúdenými podľa osobitných predpisov.²⁰

Sociálny pracovník vykonáva s obvinenými a odsúdenými sociálnu prácu na základe viacerých skutočností, napr. písomnej žiadosti obvineného alebo odsúdeného, podnetu príslušníka, stanoveného programu zaobchádzania pre odsúdeného, rozvrhu činnosti špecializovaného oddielu, iniciatívy probačného a mediačného úradníka, sociálneho kurátora alebo iných orgánov a inštitúcií.

Podľa interných materiálov Generálneho riaditeľstva Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky (ďalej len „GR ZVJS SR“) sociálny pracovník pri nástupe odsúdeného na výkon trestu vykoná vstupný pohovor, v ktorom sa snaží získať informácie týkajúce sa jeho sociálnej situácie. Taktiež sa snaží zistiť jeho aktuálne sociálne problémy, resp. ich možný vznik. Tieto zistené poznatky udáva do osobnej karty odsúdeného.²¹ Kvalita sociálnej pomoci vyplýva z priebehu prvého kontaktu sociálneho pracovníka s odsúdeným. Pri získavaní čo najobjektívnejších poznatkov o odsúdenom sa využíva metóda sociálna diagnostika. Po sociálnej diagnóze nasleduje plán sociálnej pomoci, ktorý vychádza z poznania pozitívnych vlastností odsúdených a skúseností v oblasti medziľudských vzťahov.

Pri riešení konkrétnej situácie vhodnou voľbou metód, foriem a rozsahu sa využíva *sociálna pomoc*, ktorá musí byť individuálna vzhľadom na jedinečnosť a osobitné potreby každého odsúdeného. Sociálna pomoc sa realizuje formou individuálnej a skupinovej práce.²² Sociálny pracovník vykonáva individuálnu a skupinovú sociálnu prácu v rozsahu svojej odbornej kompetencie, zároveň sa podieľa na práci skupiny, ktorú vedie iný odborník ústavu. Sociálny pracovník poskytuje informácie o možnostiach riešenia sociálnej situácie a usmerňuje odsúdeného pri uplatňovaní foriem sociálnej pomoci v rámci *poradenskej činnosti*.²³

---

¹⁹ 7 RGR č. 60 /2008 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej stráže.

²⁰ Zákon č. 475/ 2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 93/2008 Z. z. Žiadosť obvineného alebo odsúdeného na vykonanie sociálnej práce je archivovaná v súlade s internými predpismi. RMS č. 3/2005, ktorým sa vydáva Registratúrny poriadok Zboru väzenskej a justičnej stráže.

²¹ 6 RGR č. 60 /2008 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej stráže.

²² *Individuálna sociálna práca* zahŕňa konkrétnu sociálnu prácu s odsúdeným a základom je sociálne poradenstvo. Poradenský proces sa zameriava na rozvoj klienta a využitie jeho spôsobilosti vyrovnáť sa so sociálnymi problémami. *Skupinová sociálna práca* sa zameriava na prácu so skupinou, pri ktorej sa využíva sociálna dynamika, skupinové vzťahy, spolupráca, vzájomné pozitívne ovplyvňovanie jednotlivých členov skupiny.

²³ Sociálny pracovník poskytuje sociálne poradenstvo odsúdenému v súvislosti s poskytnutím jednorazovej dávky pomoci, hľadania zamestnania, ubytovania. Porov. MYDLÍKOVÁ, E., GABURA, J., SCHAVEL, M. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, 2002. s. 10. V sociálnom poradenstve je zahrnutá i odborná psychosociálna starostlivosť, na vykonávaní ktorej sa zúčastňuje aj sociálny pracovník v rámci svojej kompetencie a využíva pritom informáciu, distribúciu, klarifikáciu, ventiláciu a povzbudenie. Porov. MÁTEL, A., SCHAVEL, M. *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava: VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2011. s. 21.

Pred prepustením odsúdeného na slobodu mu venuje sociálny pracovník osobitnú pozornosť, informuje ho hlavne o poskytovaní sociálnej pomoci v rámci postpenitenciárnej starostlivosti, o podmienkach získania resocializačného príspevku a o výkone sociálnej kurately príslušným úradom práce, sociálnych vecí a rodiny. P. Papšo²⁴ v tejto súvislosti uvádza, že opätovný vstup odsúdeného do spoločnosti na slobode je často sprevádzaný viacerými problémami, ktoré môžu vyústiť do recidívy páchania trestnej činnosti.

Intervencia sociálneho pracovníka – sociálneho kurátora ÚPSVaR vo vzťahu ku klientom vo a po výkone trestu odňatia slobody

Sociálny kurátor úradu práce, sociálnych vecí a rodiny má svoje miesto pri plnení úloh tak v rámci penitenciárnej, ako aj postpenitenciárnej starostlivosti. Ak sa má naplniť efektívnosť postpenitenciárnej starostlivosti, je nevyhnutné, aby bol zapojený aj do procesu penitenciárnej starostlivosti. L. Lešková uvádza 3 základné etapy, ktoré sú dôležité v rámci postpenitenciárnej starostlivosti, a to:

1. etapa – sociálna práca pred príchodom klienta z ústavu na výkon trestu odňatia slobody,
2. etapa – príchod klienta a jeho rozhodovací proces o potrebe pomoci zo strany ÚPSVaR,
3. etapa – pomoc klientovi, t. j. samotná intervencia sociálneho kurátora.²⁵

V rámci penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti rozlišujeme dve kategórie klientov podľa vekovej hranice, a to mladistvé osoby a plnoleté fyzické osoby. Intervenčný postup využíva prienik vhodných znakov, ale zároveň musí rešpektovať aj základné odlišnosti. Praktické vymedzenie intervencie sociálneho kurátora úradu práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len „ÚPSVaR“) je vymedzené zákonom č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele.

Právna špecifikácia, ktorá upravuje postup sociálneho kurátora vo vzťahu k mladistvej osobe, je takáto:

- ✓ udržiava písomný a osobný kontakt s mladistvým a spolupôsobí pri jeho prevýchove,
- ✓ podieľa sa na príprave mladistvého na prepustenie z VTOS/ VV a z výkonu ochrannej výchovy,
- ✓ pôsobí na rodinné prostredie mladistvého a pripravuje rodinu na návrat mladistvého do rodiny,
- ✓ pomáha mladistvému po prepustení, najmä pri uľahčení návratu do rodiny, hľadaní možností pokračovať v ďalšej príprave na povolanie, pri hľadaní zamestnania a riešení problémov.²⁶

²⁴ PAPŠO, P. Sociálna kuratela v postpenitenciárnej starostlivosti. In *Aplikovaná sociálna politika*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2012. s. 252. Podobne o problémoch, ktoré môžu nastať po prepustení občana, píše i Kadlubeková. Podľa nej ide predovšetkým o to, že „občan po výkone trestu odňatia slobody čelí po prepustení na slobodu problémom v dôsledku sociálneho vylúčenia zo spoločnosti.“ KADLUBEKOVÁ, D. Vzdelávanie odsúdených v ústave na výkon trestu odňatia slobody Banská Bystrica – Kráľová. In *Socialia*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2011. s. 354.

²⁵ Porov. LEŠKOVÁ, L. Postpenitenciárna starostlivosť sociálneho kurátora pred príchodom klienta z výkonu trestu odňatia slobody a z výkonu väzby. In *Nové prístupy k riešeniu penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti*. Teologická fakulta KU v Ružomberku. Prešov: Vydavateľstvo Michal Vaško, 2011. s. 62.

²⁶ Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov, čl. I § 1 ods. 1. K problematike dôležitosti rodiny pre klienta vo a po výkone trestu sa prikláňa i L. Suchá. Porov. SUCHÁ, L. Špecifiká práce s rodinou, ktorá má člena vo/po výkone trestu (a ich teoretické deficit). In *Od teórie k praxi, od praxe k teórii*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. s. 590.

Z uvedených úloh jasne vyplýva, že vykonávanie penitenciárnej starostlivosti kurátorom ÚPSVaR je sekundárne, pretože sociálny kurátor nie je v každodennom styku s klientom, plní skôr úlohu pomáhať sociálnemu pracovníkovi v ústavnom zariadení. Zabezpečuje alebo iniciuje udržiavanie kontaktu a prísun informácií z prirodzeného rodinného prostredia, ktoré často pozná, navštevoval ho a nachádza sa v jeho služobnom obvode. Jeho postavenie v tomto procese spočíva na využívaní už získaných poznatkov z terénu, z rodinných vzťahov, domáceho prostredia a širšieho okolia. Vníma zmenu tohto prostredia, na ktorú môže pripravovať svojho klienta ešte pred prepustením.

Keďže ide o mladistvého klienta, sociálny kurátor v zásade pôsobí obojstranne medzi dvomi prostrediami a ich požiadavkami: na jednej strane potreby a požiadavky klienta a jeho rodičov a na druhej strane zákonné povinnosti, ktoré vyplývajú zo spoločenskej dohody, ako to zobrazuje obrázok 1.

Obr. 1 Súbežné pôsobenie účastníkov vzťahu počas intervencie na sociálneho kurátora.

V práci s mladistvými sociálny kurátor prichádza do kontaktu najčastejšie s prvopáchateľmi trestnej činnosti, čo by z praktického hľadiska malo byť pozitívom. Sociálny kurátor musí rozlišovať typológiu klientov a následne používať vhodné a účinné metódy práce. Odlišnosťou v porovnaní s plnoletým klientom je pokračovanie intervencie poskytovanej mladistvému klientovi a jeho rodine do dovŕšenia plnoletosti.

Úlohy sociálneho kurátora vo vzťahu k plnoletej fyzickej osobe sú obdobné ako pri práci s mladistvým klientom. K odlišnostiam môžeme doplniť to, že sociálny kurátor motivuje plnoletú fyzickú osobu k aktívnemu prístupu pri hľadaní zamestnania a k získavaniu alebo udržiavaniu pracovných zručností a spôsobilostí.

Vzájomný vzťah medzi kurátorom a plnoletou fyzickou osobou je postavený na dobrovoľnosti klienta, až následne možno hovoriť o potrebe vzájomnej akceptácie, empatie a budovaní dôvery, odstraňovaní napätia. Teda v rozmedzí záujmu a nezájmu sa pohybujú všetky aktivity osoby pomáhajúcej aj sprostredkujúcej penitenciárnu a postpenitenciárnu starostlivosť.²⁷ Postpenitenciárna starostlivosť je nadväzná na výsledky penitenciárnej, pričom je nevyhnutná spolupráca sociálneho pracovníka a sociálneho kurátora. Nevyhnutná je hlavne vtedy, ak sa odsúdený po prepustení dostane do zložitej, krízovej situácie, v ktorej si nevie poradiť, a je potrebné mu v tejto situácii pomôcť.²⁸

Ďalšou odlišnosťou voči mladistvému klientovi je absencia poznatkov a informácií o klientovi, rodine, jeho správaní, porušovaní spoločenských pravidiel, ktoré vedú k odsúdeniu, pretože sociálny kurátor sa osobne stretáva so svojím plnoletým klientom počas návštevy v čase výkonu trestu odňatia slobody alebo po jeho prepustení za predpokladu, že odsúdený prejaví záujem o osobný kontakt, respektíve ho navštívi. Táto odlišnosť sa vzťahuje aj na sociálneho pracovníka v ústavnom zariadení, ktorý má k dispozícii informácie z obdobia, ktoré bezprostredne predchádzalo jeho odsúdeniu.

Je nevyhnutné uviesť, že sociálna kuratela má pre klienta význam tak v penitenciárnej, ako aj v postpenitenciárnej starostlivosti. Po výkone trestu odňatia slobody pomáha sociálny kurátor pri adaptácii odsúdeného na nové prostredie, výrazne odlišné od toho, na ktoré bol

²⁷ Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kurateli v znení neskorších predpisov, čl. I § 1 ods. 1.

²⁸ STRAKA, S. Penitenciárna sociálna práca s odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody. In *Nové prístupy k riešeniu penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti*. Prešov: Vydavateľstvo Michal Vaško, 2011. s. 87.

zvyknutý vo výkone trestu. Táto práca nemá byť ale plným servisom pre klienta, pretože je práve na ňom, aby zmobilizoval svoje sily a preukázal, že resocializačný proces mal pre neho význam. D. Baková²⁹ v tejto súvislosti upozorňuje aj na to, že klient musí aktívne participovať na riešení svojej nepriaznivej situácie a nespoliehať sa len na pomoc zo strany sociálnych pracovníkov.

Záver

Vzostup počtu ľudí s odchýlkami správania v súčasnosti, ktoré nie sú spoločnosťou akceptované, si vyžaduje zintenzívnenie sociálnej práce zameranej na elimináciu týchto nežiaducich spoločenských javov, pričom profesia sociálneho pracovníka vznikla ako reakcia na potrebu riešiť nepriaznivé sociálne situácie. Svojou intervenciou pôsobí v prospech klienta, prispieva k zlepšeniu jeho situácie a nabáda ho k správnym postojom.

Záverom možno povedať, že intervencia sociálneho pracovníka vo výkone trestu odňatia slobody, ako aj sociálneho pracovníka úradu práce, sociálnych vecí a rodiny je len určitou časťou poskytovanej starostlivosti pomáhajúcich profesií, ale nutná je funkčná sieť poskytovateľov. Napriek motivácii, poskytovanému poradenstvu, množstvu praktických úkonov sociálneho pracovníka úspech začlenenia klienta do okolia nemožno s istotou predvídať, často závisí od jeho rozhodnutia, ochoty zmeniť svoj spôsob myslenia a správania. Intervenčné postupy nemôžu byť univerzálne a všeobecné, ale zohľadňujúce špecifiká osobnosti každého klienta.

Literatúra

- BAKOVÁ, D. Reflexia histórie a súčasnosti sociálnej práce vo väzniciach. In *Sociální práce v zařízeních výkonu trestu*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. s. 16 – 25. ISBN 978-80-7435-215-7.
- FÁBRY, A. *Úvod do penológie*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2006. 175 s. ISBN 80-89185-23-1.
- FÁBRY, A. *Väzenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čenek, s. r. o. 2012. 238 s. ISBN 978-80-7380-379-7.
- JUSTOVÁ, M. *Cisár je nahý*. Bratislava: Vydavateľstvo Oto Németh, 2005. 119 s. ISBN 80-88949-79-3.
- JŮZL, M. Penitenciární pedagogika jako sjednocující platforma pedagogiky sociální a speciální. In BAKOŠOVÁ, Z., JAROSZ, E. (eds.). *Sociální pedagogika ve střední Evropě, současný stav a perspektivy*. Brno: IMS, 2009. 650 s. ISBN 978-80-87182-08-6.
- KADLUBEKOVÁ, D. Vzdelávanie odsúdených v ústave na výkon trestu odňatia slobody Banská Bystrica – Kráľová. In *Socialia*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2011. s. 354 – 359. ISBN 978-80-557-0305-3.
- LEŠKOVÁ, L. Postpenitenciárna starostlivosť sociálneho kurátora pred príchodom klienta z výkonu trestu odňatia slobody a z výkonu väzby. In *Nové prístupy k riešeniu penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti*. Teologická fakulta KU v Ružomberku. Prešov: Vydavateľstvo Michal Vaško, 2011. s. 60 – 67. ISBN 978-80-7165-866-5.
- MÁTEL, A., JANECHOVÁ, L., ROMAN, L. (eds.). *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2011. s. 423 – 448. ISBN 978-80-8132-018-7.

---

²⁹ Porov. BAKOVÁ, D. Reflexia histórie a súčasnosti sociálnej práce vo väzniciach. In *Sociální práce v zařízeních výkonu trestu*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. s. 20.

MÁTEL, A., SCHAVEL, M. *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava: VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2011. 442 s. ISBN 978-80-8132-009-5.

MYDLIKOVÁ, E., GABURA, J., SCHAVEL, M. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, 2002. 65 s. ISBN 80-968713-1-5.

ODBOR VÝKONU VÄZBY A VÝKONU TRESTU GR ZVJS. Ešte raz o zaobchádzaní. In *Zvesti ZVJS*. roč. XXXIII, 1/2001 s. 13 – 14.

PAPŠO, P. Sociálna kuratela v postpenitenciárnej starostlivosti. In *Aplikovaná sociálna politika*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2012. s. 252 – 256. ISBN 978-80-8132-061-3.

Rozkaz GR ZVJS č. 86 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými. In ZR GR ZVJS z 01. 01. 2010.

Rozkaz GR ZVJS č. 60 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej stráže. In ZR GR ZVJS z 01. 01. 2009.

STRAKA, S. Penitenciárna sociálna práca s odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody. In *Nové prístupy k riešeniu penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti*. Teologická fakulta KU v Ružomberku. Prešov: Vydavateľstvo Michal Vaško, 2011. s. 84 – 85. ISBN 978-80-7165-866-5.

SUCHÁ, L. Špecifiká práce s rodinou, ktorá má člena vo/po výkone trestu (a ich teoretické deficit). In *Od teórie k praxi, od praxe k teórii*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. s. 585 – 591. ISBN 978-80-7435-138-9.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších zmien a ostatných všeobecne platných interných predpisov o výkone trestu odňatia slobody.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 664/2005 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení zákona č. 475/2005 Z. z.

Vyhláška MS SR č. 368/2008, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody.

Príloha č. 1 k RGR č. 60 /2008 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej stráže – ZÁSADY sociálnej práce s obvinenými a odsúdenými v podmienkach penitenciárneho zaobchádzania.

Key words: penitentiary care, penitentiary treatment, intervention.

Summary

The origin of the prison system dates back a very long time in our history, and such punishment can be one of the most serious harms to human personality. Penitentiary care seeks to prepare those who were sentenced for a life of freedom and inclusion into everyday life, so as to minimize the negative effects of imprisonment. Social care and the role of social workers in caring for those being punished are important parts of penitentiary care. The contribution describes the penitentiary care in the Slovak Republic. It identifies describes the helping professions of the probation officer and the social worker and offers the review of key competencies that probation officers display in their work.

*PhDr. Mgr. Janka Bursová, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Teologický inštitút Spišské Podhradie
e-mail: jbursova@gmail.com*

doc. PhDr. Ing. Lýdia Lešková, PhD.

*Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: lydia.leskova@ku.sk*

Recenzent: JUDr. Michaela Jurisová, PhD.